

2023
4. hluti

Börn og netmiðlar

ÁHORF Á KLÁM

FJÓLDILANEFND

MENNTAVÍSINDISÁSKÓLINN

Börn og netmiðlar

4. hluti - Áhorf á klám

Maí 2024

Fjölmiðlanefnd

Menntavísindastofnun Háskóla Íslands

Höfundur: Ingibjörg Kjartansdóttir

Umsjón: Skúli B. Geirdal

ISBN: 978-9935-468-38-3

INNGANGSORÐ	4
FRAMKVÆMD	5
ÞÁTTTAKENDUR	6
HELSTU NIÐURSTÖÐUR	7
UNGMENNI OG KLÁM	8
Áhorf á klám	
Mynd 4.1. Hefur þú horft á klám á netinu?	8
Mynd 4.2. Hefur þú horft á klám á netinu? <i>Niðurstöður fyrir stelpur og stráka.</i>	8
Mynd 4.3. Síðast þegar þú horfðir á klám á netinu, hvernig kom það til?	9
Mynd 4.4. Síðast þegar þú horfðir á klám á netinu, hvernig upplifðir þú það?	10
Mynd 4.5. Hefur þú séð auglýsingu um klám á netinu?	11
Mynd 4.6. Hvar á netinu hefur þú séð auglýsingar um klám?	11
Mynd 4.7. Hvar á netinu hefur þú horft á klám?	12
Mynd 4.8. Hversu oft horfir þú á klám á netinu?	13
Mynd 4.9. Viðhorf ungmenna til klámáhorfs	13

Forsenda þess að hægt sé að þróa og bjóða upp á vandaða fræðslu fyrir börn og ungmenni er að gerðar séu kannanir með reglubundnum hætti á því hvernig börn og ungmenni nota fjölmiðla og samfélagsmiðla. Í síbreytilegum tækniheimi breytist notkun ört, sumir miðlar detta út og aðrir þróast og breytast. Með endurteknum rannsóknum er hægt að fylgjast með þeim breytingum sem verða á notkun samfélagsmiðla og nýta þær upplýsingar í fræðslu- og kynningarefni.

Á árinu 2021 var fyrsta rannsókn Fjölmiðlanefndar gerð í samstarfi við Menntavísindastofnun Háskóla Íslands. Það samstarf hefur reynst afar farsælt. Þá var ákveðið að leggja fyrir víðtæka spurningakönnun meðal grunn- og framhaldsskólanema á aldrinum 9-18 ára um allt land. Niðurstöður könnunarinnar voru kynntar í nokkrum hlutum og vöktu þær talsverða athygli þegar þær voru birtar.

Fjölmiðlanefnd hefur nú aftur fengið Menntavísindastofnun Háskóla Íslands til að leggja fyrir samskonar könnun. Hún byggir að mestu leyti á spurningum fyrri könnunar, auk þess sem búið er að bæta við fleiri spurningum, m.a. um líðan og áhættuhegðun ungs fólks. Könnunin sem framkvæmd var árið 2021 byggði á rannsókn sem upphaflega var unnin af norsku fjölmiðlanefndinni Medietilsynet. Að þessu sinni voru nokkrar spurningar teknar út og öðrum bætt við. Reynt var að finna jafnvægi milli þess að fylgja eftir spurningum sem yrðu samanburðarhæfar milli ára og að bæta við nýjum spurningum í takti við breytta notkun barna og ungmenna.

Jafnframt var ákveðið að hafa spurningalistann á íslensku, ensku og pólsku til að ná til þeirra barna sem ekki eru með íslensku að móðurmáli. Um síðustu áramót voru 16,6% landsmanna erlendir ríkisborgarar, þar sem Pólverjar eru langfjölmennastir, eða rúmlega þriðjungur allra erlendra ríkisborgara. Mikilvægt er að ná til sem flestra barna og ungmenna, einnig þeirra sem ekki eru með íslensku að móðurmáli til að fá heildarsýn yfir málaflokkinn.

Í byrjun árs 2024 færðist umsjón með framkvæmd SAFT-verkefnisins frá Heimili og skóla til Fjölmiðlanefndar. SAFT er vakningarátak um örugga og jákvæða tölvu- og nýmiðlanotkun barna og ungmenna á Íslandi. Þar sem Fjölmiðlanefnd hefur það lögbundna hlutverk að efla miðla- og upplýsingalæsi allra landsmanna á verkefnið vel heima hjá nefndinni. Þetta fyrirkomulag samræmist þeim áherslum sem mótaðar hafa verið á hinum Norðurlöndunum, að opinberar stofnanir sinni bæði rannsóknum og fræðslustarfi í miðla- og upplýsingalæsi. Niðurstöður þessarar könnunar munu því nýtast vel í því fræðslustarfi sem sinnt er undir merkjum SAFT, nú Netöryggismiðstöðvar Íslands.

Áfram verður tryggt að skólar, fræðasamfélagið og aðrir geti nálgast rannsóknargögn á aðgengilegu formi, að teknu tilliti til persónuverndarsjónarmiða. Vonast er til að niðurstöður könnunarinnar verði uppspretta frekari kannana og rannsókna á þessu sviði.

Elfa Ýr Gylfadóttir

Framkvæmdastjóri Fjölmiðlanefndar

Í þessari skýrslu eru birtar helstu niðurstöður könnunarinnar Börn og netmiðlar sem framkvæmd var seint á haustmisseri 2023. Könnunin náði til nemenda í grunn- og framhaldsskólum um land allt. Í fyrstu fyrirlögn 2021 var grunnur spurningalistans byggður á rannsókn norsku fjölmiðla-nefndarinnar Barn og media, en var að hluta til endurbættur í þessari umferð. Spurningalistinn var sendur til umsagnar Siðanefndar háskólanna um vísindarannsóknir.

Fyrirlögn könnunarinnar var rafræn með úrtaki skólanema á aldrinum 9 – 18 ára um land allt. Alls tóku 6.489 nemendur þátt, þar af voru 4.562 grunnskólanemar í 4. – 10. bekk og 1.927 framhaldsskólanemar. Könnunin var framkvæmd með nokkuð mismunandi hætti á skólastigunum tveimur.

Í þeim hluta könnunarinnar sem framkvæmdur var meðal grunnskólanema voru skólar slembivaldir í öllum landshlutum. Heimild var fengin hjá skólaskrifstofum viðkomandi sveitarfélaga til að hafa samband við skólastjóra innan umdæma þeirra. Grunnskólar sem tóku þátt voru 53 af 60 boðuðum skólum. Skólarnir sendu forsjáraðilum nemenda upplýsingabréf frá rannsakendum um fyrirhugaða könnun og þeim gefinn kostur á að hafna þátttöku. Könnunin var lögð fyrir grunnskólanemendur í kennslustund eftir settum verklagsreglum.

Fyrirlögn meðal nemenda framhaldsskóla var að nokkru leyti frábrugðin. Haft var samband við 32 framhaldsskóla á landinu öllu og samþykktu 25 þeirra þátttöku. Starfsmenn skóla sendu upplýsingar um fyrirhugaða könnun til forsjáraðila allra nemenda sem ekki höfðu náð 18 ára aldri. Netpóstur með fræðslu um könnunina og þátttökuhlekk var síðan sendur til allra nemenda sem voru 18 ára eða yngri og þátttöku í könnuninni hafði ekki verið hafnað. Skólarnir sendu út tvær ítrekanir til mögulegra þátttakenda.

Allir þátttakendur voru upplýstir um að þeim bæri engin skylda til að taka þátt í könnuninni, þeir mættu sleppa spurningum og/eða hætta þátttöku hvenær sem þeir vildu. Einnig var þeim greint frá því að ekki væri verið að afla neinna persónuupplýsinga.

Spurningalistar voru að meginstofni til þeir sömu, stysta útgáfan var fyrir nemendur í 4. bekk, en lengri listi var ætlaður nemendum í 5. – 7. bekk. Nemendur á unglíngastigi (8. – 10. bekk) og í framhaldsskólum fengu lengri spurningalista með fleiri efnisflokkum.

Tímabil fyrirlagnar var frá lokum október og fram í miðjan nóvember 2023. Niðurstöður fyrir grunnskólanema voru vigtaðar fyrir bekk og landssvæði, en fyrir framhaldsskólanema var vigtað eftir kyni og landssvæði.

ÞAKKIR

Við þökkum skólaskrifstofum og fræðslustjórum fyrir að veita skólunum leyfi til að taka þátt í könnuninni Börn og netmiðlar. Kennarar grunnskólanna sem samþykktu góðfúslega að sjá um könnunina og öll ungmennin sem svöruðu spurningalistanum eiga bestu þakkir skilið.

Skólameisturum framhaldsskólanna þökkum við fyrir að taka jákvætt í erindi okkar og aðstoða okkur við framkvæmd könnunarinnar meðal framhaldsskólanema.

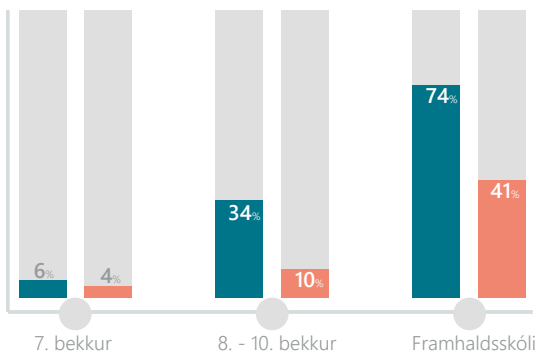
Í töflunni hér á eftir má sjá fjölda þátttakenda í grunn- og framhaldsskólum flokkaða eftir kyni og bekk eða aldri. Þar sem niðurstöður könnunarinnar eru vigtaðar eftir kyni með viðmiðunartölum frá Hagstofu Íslands er aðeins möguleiki að birta niðurstöður fyrir stelpur og stráka.

GRUNNSKÓLI

Bekkir	Strákar		Stelpur		Stálp		Vildu ekki svara	
	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)
4. bekkur	281	46,1	300	49,3	8	1,3	20	3,3
5. bekkur	294	48,3	297	48,8	4	0,7	14	2,3
6. bekkur	282	46,4	308	50,7	6	1,0	12	2,0
7. bekkur	307	51,0	277	46,0	4	0,7	14	2,3
8. bekkur	424	53,0	356	44,5	9	1,1	11	1,4
9. bekkur	388	49,9	370	47,6	7	0,9	13	1,7
10. bekkur	371	52,8	307	43,7	7	1,0	18	2,6

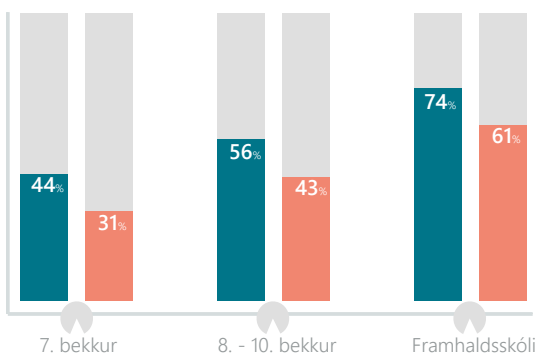
FRAMHALDSSKÓLI

Aldur	Strákar		Stelpur		Stálp		Vildu ekki svara	
	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)	fjöldi	(%)
<15 ára	4	26,7	8	53,3	2	13,3	1	6,7
15 ára	55	37,9	89	61,4	1	0,7		
16 ára	323	36,4	540	60,9	11	1,2	13	1,5
17 ára	205	30,2	450	66,4	16	2,4	7	1,0
18 ára	77	29,6	176	67,7			7	2,7

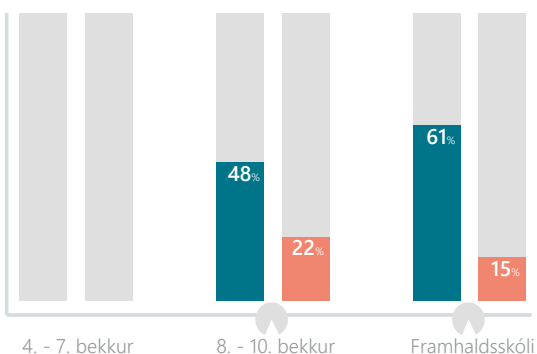
KLÁMÁHORF

18% barna í 7. - 10. bekk grunnskóla og **52%** í framhaldsskóla hafa **horft á klám** á netinu.

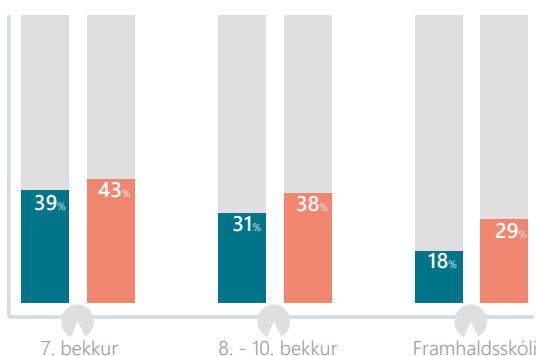
LEIT AÐ KLÁMI

52% svarenda í 7. - 10. bekk grunnskóla og **67%** í framhaldsskóla **leituðu að kláminu skjálfir** síðast þegar þeir horfðu á klám.*

TÍÐNI ÁHORFS

Af þeim sem horfðu á klám voru **43%** svarenda í 8. - 10. bekk og **36%** í framhaldsskóla sem horfðu á það **einu sinni í viku eða oftar**.*

FÉLAGSLEGUR ÞRÝSTINGUR

33% svarenda í 7. - 10. bekk og **25%** í framhaldsskóla voru sammála því að ungt fólk horfði á klám vegna **þrýstings** frá vinum.*

■ Strákar ■ Stelpur

● Hlutfall af heild

● Skilyrt birting

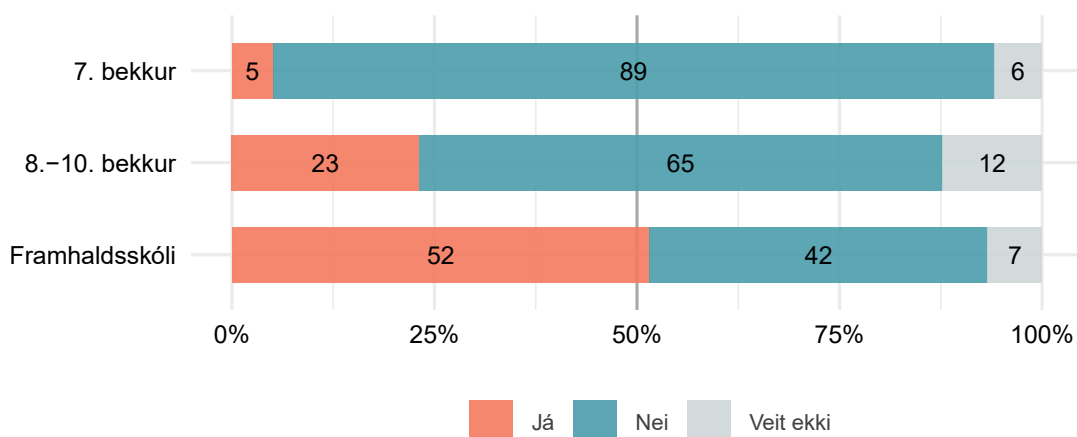
*Birtingaskilyrði spurningar er að hafa horft á klám.

ÁHORF Á KLÁM

Þátttakendur í 7. - 10. bekk grunnskóla og nemendur 18 ára og yngri í framhaldsskóla fengu nokkrar spurningar um klámahorf á netinu, þ.e. hvort þeir hafi horft á klám, hvernig þeir upplifðu það og hvort og hvar þeir sæju auglýsingar um klám á netinu. Í fyrri umferð Barna og netmiðla 2021 voru nemendur í 7. bekk ekki spurðir um hvort þeir hefðu horft á klám. Hins vegar var talið að rétt væri m.t.t. fyrri niðurstaða og forvarna að sjá hver staðan væri með klámahorf í 7. bekk.

Mynd 4.1. Hefur þú horft á klám á netinu?

Niðurstöður flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

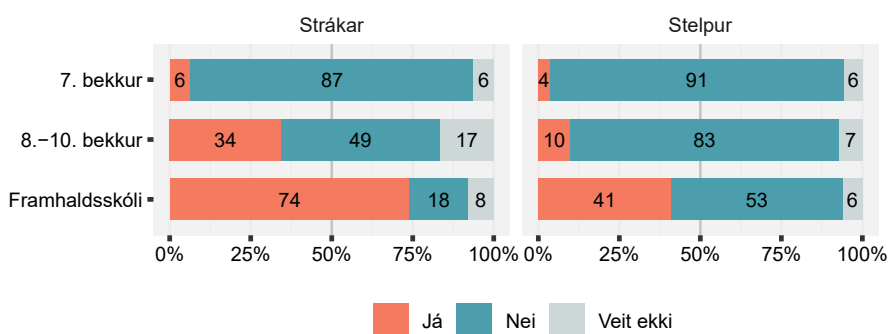

Í 7. bekk grunnskóla hafði 5% nemenda horft á klám en í 8. - 10. bekk hafði hlutfallið hækkað í 23%. Í framhaldsskóla var hlutfallið rúmlega tvöfalt hærra en á unglingastigi eða 52%.

Rúmlega þrefalt fleiri strákar en stelpur á unglingastigi höfðu horft á klám. Í framhaldsskóla eru strákar tæplega tvöfalt líklegri en stelpur til að hafa horft á klám, mynd 4.2. Athyglisvert er að nokkuð hátt hlutfall stráka í 8. - 10. bekk veit ekki hvort þeir hafa horft á klám.

Mynd 4.2. Hefur þú horft á klám á netinu?

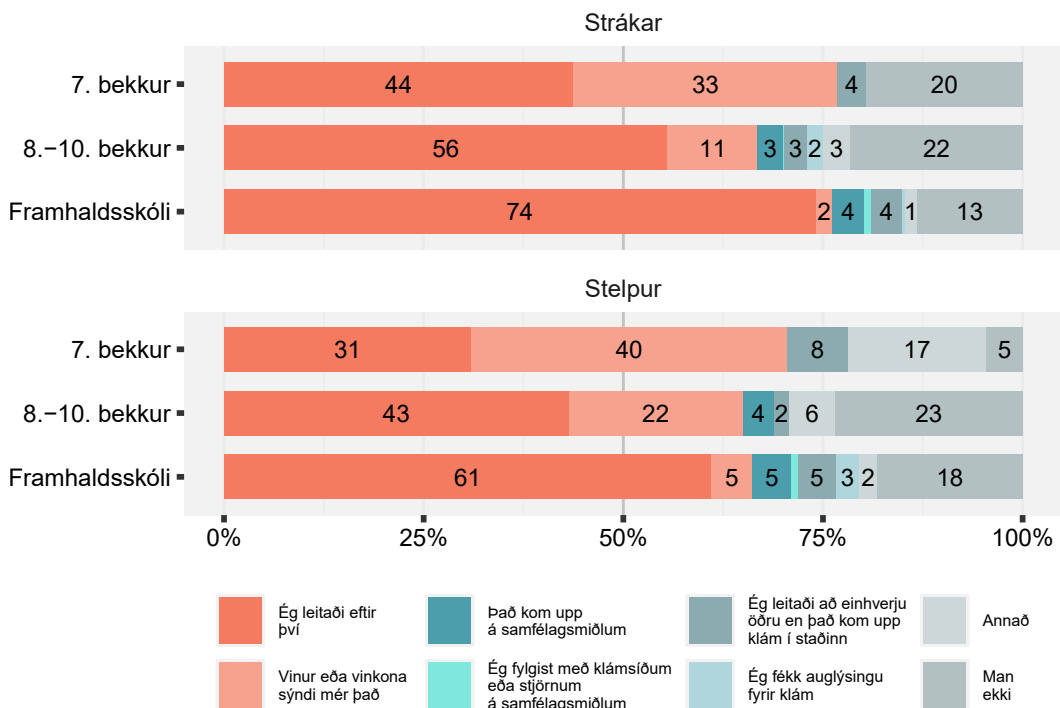
Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

Mynd 4.3. Síðast þegar þú horfðir á klám á netinu, hvernig kom það til?

Birtingarskilyrði er að hafa horft á klám á netinu.

Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

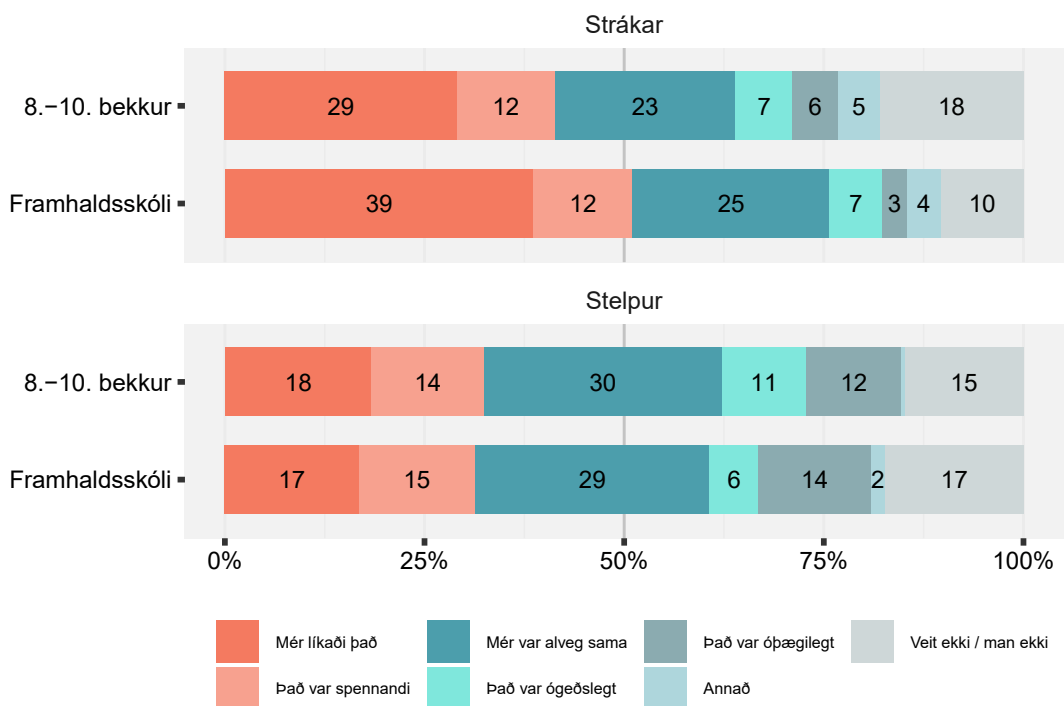
Í 7. bekk var hærra hlutfall þátttakenda en á unglinga- eða framhaldsskólastigi sem hafði horft á klám vegna þess að vinur eða vinkona hafði sýnt þeim klámið. Rúmlega helmingur stráka (56%) í 8. - 10. bekk höfðu leitað að kláminu sjálfir en meðal stelpna var hlutfallið 43%. Í framhaldsskóla var hlutfallið mun hærra meðal þeirra sem höfðu leitað sjálfir að kláminu, strákar 74% og stelpur 61%. Örfáir í þessum aldurshópum sögðu að vinir eða vinkonur hefðu sýnt þeim klámið. Í 8. - 10. bekk voru rúmlega tveir af hverjum tíu strákum og stelpum sem mundu ekki af hverju þeir horfðu á klámið.

„Það voru bara allir að tala um það og ég vildi prófa mig áfram“

Mynd 4.4. Síðast þegar þú horfðir á klám á netinu, hvernig upplifðir þú það?

Birtingarskilyrði er að hafa horft á klám á netinu.

Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

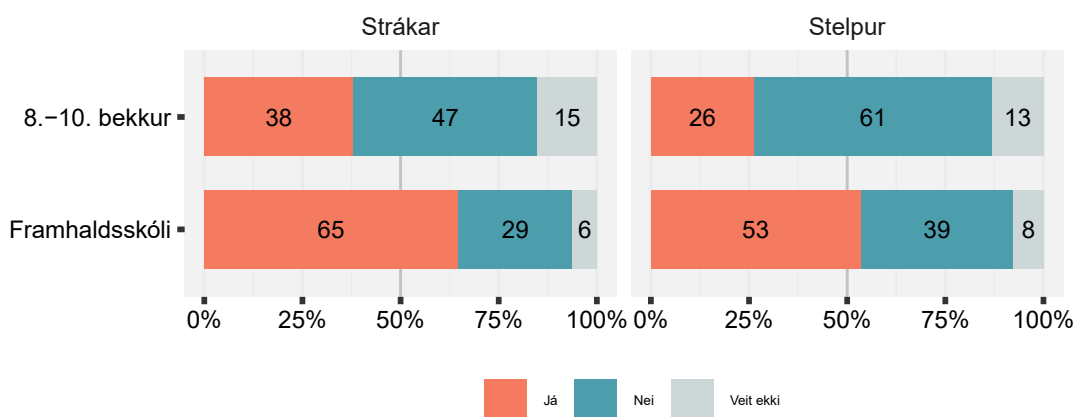

Spurninguna á mynd 4.4 fengu aðeins þeir þátttakendur sem höfðu horft á klám. Nokkuð fleiri strákar en stelpur á báðum skólastigum líkaði eða fannst spennandi að skoða klám. Í framhaldsskóla voru strákar um 19% fleiri en stelpur sem líkaði eða þótti spennandi að skoða klám. Stelpur voru nokkuð fleiri á báðum skólastigum sem var sama þótt þær hefðu horft á klám.

„ Mér leið illa og ég fór að spirja sjálfan mig hvað ég væri að gera

Mynd 4.5. Hefur þú séð auglýsingu um klám á netinu?

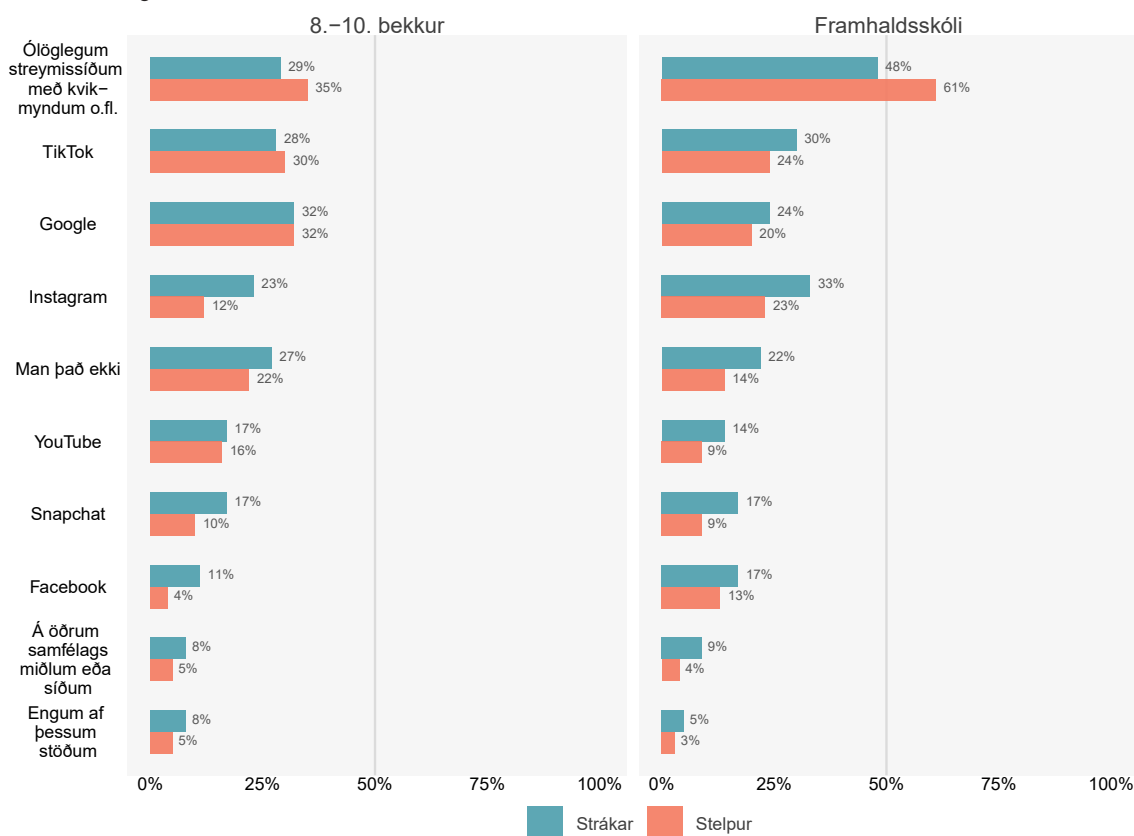
Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

Allir þátttakendur á unglinga- og framhaldsskólastigi voru spurðir hvort þeir hefðu séð auglýsingu um klám á netinu. Nokkuð fleiri strákar en stelpur höfðu séð slíkar auglýsingar, mynd 4.5. Flestir á báðum skólastigum höfðu séð klámauglýsingar á ólöglegum streymissíðum, mynd 4.6.

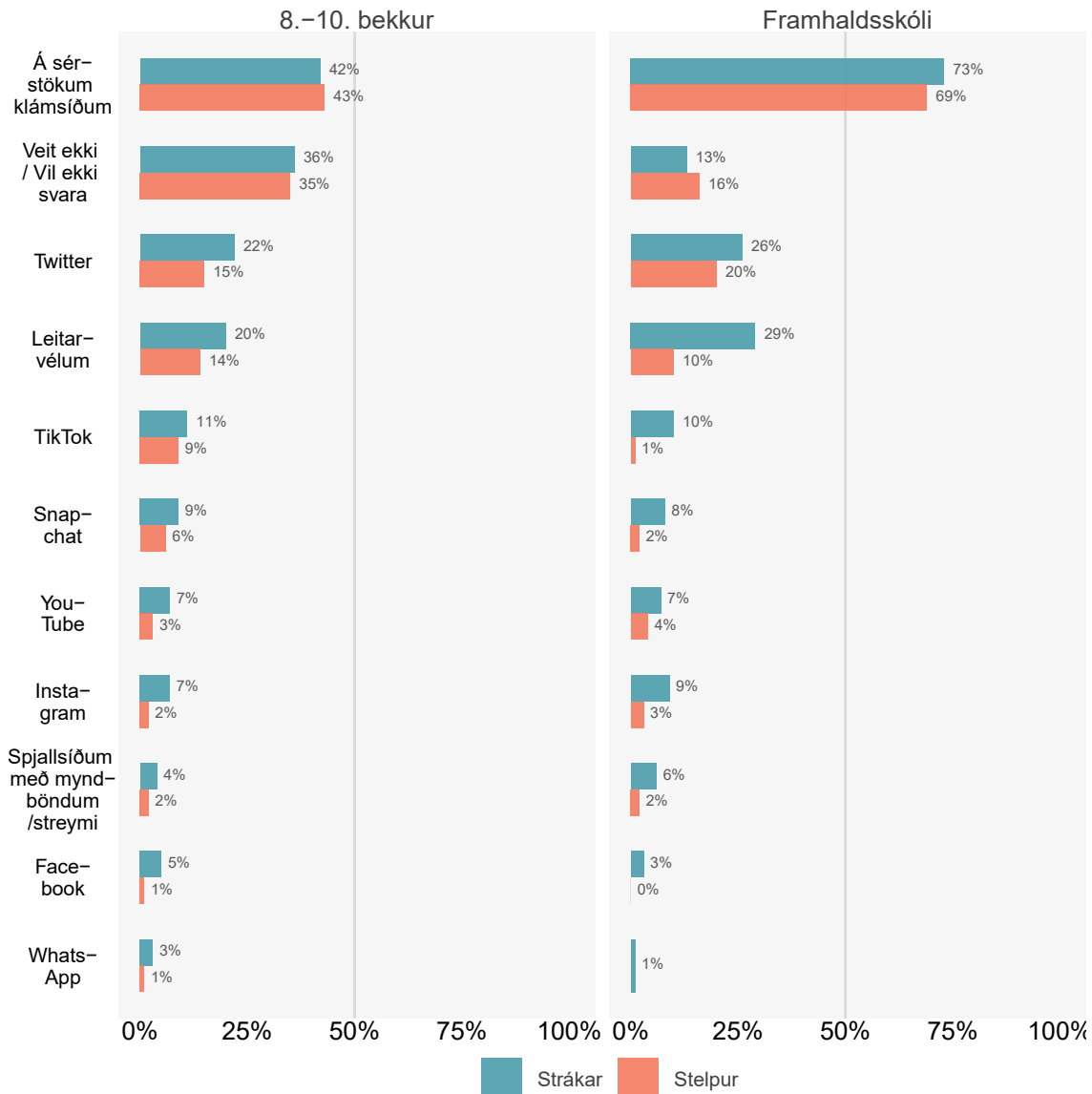
Mynd 4.6. Hvar á netinu hefur þú séð auglýsingar um klám?

Fjölvalsspurning. Niðurstöður fyrir stráka og stelpur sem hafa séð klámauglýsingar á netinu flokkaðar eftir skólastigum.

Mynd 4.7. Hvar á netinu hefur þú horft á klám?

Niðurstöður fyrir stráka og stelpur sem hafa horft á klám flokkaðar eftir skólastigum.

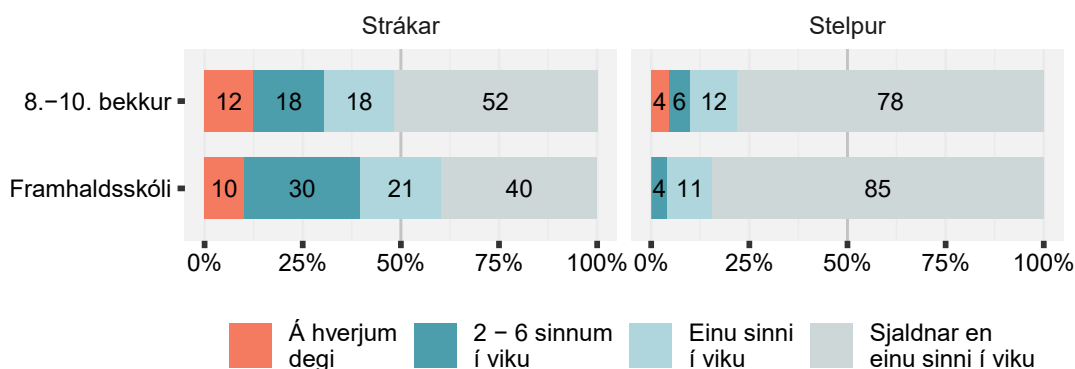

Um fjórir af hverjum tíu sem höfðu horft á klám í 8. - 10. bekk höfðu horft á það á sérstökum klámsíðum, en á framhaldsskólastigi var hlutfallið um sjö af hverjum tíu. Rúmur þriðjungur þátttakenda á unglingsstigi vissi ekki eða vildu ekki gefa upp hvar þeir höfðu horft á klám. Tæpur þriðjungur stráka á framhaldsskólastigi hafði horft á klámið á leitarvélum. Sjá nánar á mynd 4.7.

Mynd 4.8. Hversu oft horfir þú á klám á netinu?

Birtingarskilyrði er að hafa horft á klám á netinu.

Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

Athugið að varasamt er að túlka hlutfallslegan mun milli aldurshópa á mynd 4.8. Þar sem þeir þátttakendur sem horft hafa á klám eru mjög fáar í 8. - 10. bekk og sérstaklega meðal stelpna. Engu að síður má sjá að strákar á báðum skólastigum horfðu oftar á klám en stelpur.

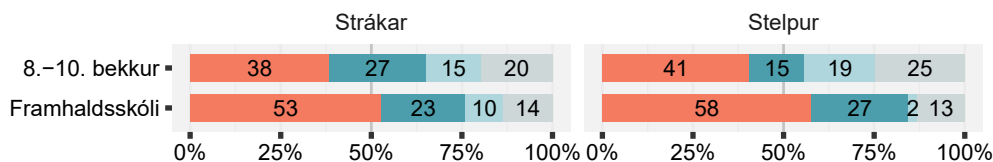
Á mynd 4.9 má sjá viðhorf ungmenna til klámáhorfs. Með hækkandi aldri eykst hlutfall þeirra sem eru sammála því að áhorf á klám hafi áhrif á framkomu fólks hvert við annað.

Einnig má sjá að hlutfallslega fleiri ungmenni í yngri hópnum telja félagslegan þrýsting frá vinum leiði til áhorfs á klám.

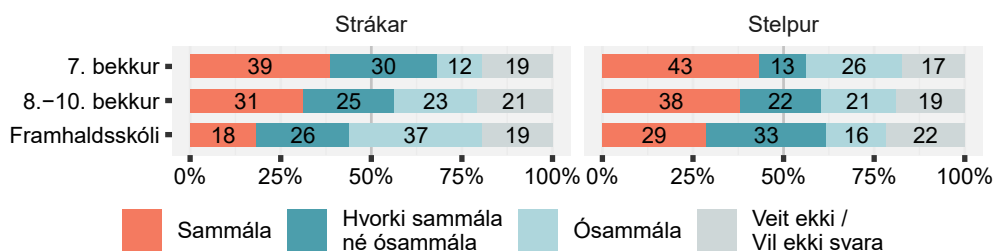
Mynd 4.9. Viðhorf ungmenna til klámáhorfs

Niðurstöður fyrir stráka og stelpur flokkaðar eftir skólastigum. Tölur á mynd eru hlutfallstölur.

Klámáhorf hefur áhrif á framkomu fólks hvert við annað.

Margt ungt fólk horfir á klám undir félagsþrýstingi frá vinum

FJÖLDI LANDEIGNARFÉLAGIÐ

MENNTAVÍSINDISÁSKÓLINI